

Отримані результати становлять основу для:

- розробки фахівцями (експертами) програми діяльності органів управління по кожній групі й окремих чинниках у напрямі підвищення рейтингу ВНЗ, якості та конкурентоспроможності освіти;
- аналізу макросередовища в процесі стратегічного і тактичного планування розвитку освітнього середовища;
- проведення оцінки запланованих дій після закінчення планового періоду з метою з'ясування рівня зниження негативного впливу і ступеня позитивного впливу компонентів макросередовища.

Висновки. Методика аналізу зовнішнього середовища дає високі результати за умови систематичного проведення аналізу з використанням однакового формату, що дасть змогу фіксувати динаміку факторів і їх вплив на вищу освіту. У підсумку ми зможемо отримати так звану модель реакції (модель досвіду) освітньої галузі на сукупність факторів макросередовища, яка може підвищити якість прийняття управлінських рішень щодо вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Пан Л. В. Середовище функціонування організації як основна категорія стратегічного управління / Л. В. Пан // Наук. зап. Нац. ун-ту "Києво-Могилянська академія". Екон. науки. - 2002. - Т. 20. - С. 37-45.
2. Гайдаєнко Т. А. Маркетинговое управление. Полный курс МВА. Принципы управленческих решений и российская практика / Т. А. Гайдаєнко. - 2-е изд., перераб. и доп. - М. : Эксмо, 2006. - 496 с.
3. Економічна енциклопедія : у 3 т. - Т. 2 / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. - К. : Видавн. центр "Академія", 2001. - 848 с.

Наталія Максимчук,

аспірант кафедри управління освітою НАДУ

Моніторинг у системі державного управління вищою освітою в Україні: структурно-функціональний аналіз

У статті зроблено структурно-функціональний аналіз моніторингу вищої освіти в Україні. З позиції всебічного аналізу структурно-функціональна модель моніторингу вищої освіти від визначення мети і постановки завдань до окреслення принципів, функцій, рівнів та етапів його функціонування становить повний цикл.

Ключові слова: моніторинг вищої освіти, структурно-функціональний аналіз, принципи, рівні, етапи.

In article the structurally functional analysis of monitoring of higher education in Ukraine is made. From a position of the all-round analysis the structurally functional model of monitoring of higher education from definition of the purposes and

statement of tasks to definitions principles, functions, levels and stages of its functioning makes a full cycle.

Key words: higher education monitoring, the structurally functional analysis, principles, levels, stages.

Постановка проблеми. Підвищення ефективності освітньої системи вимагає глибокого аналізу та синтезу сучасної реальності, критичного переосмислення завдань державного управління освітою, систематизації накопиченого досвіду. З цієї позиції актуальним є визначення того, що може бути змінено чи оновлено під впливом нових соціогуманітарних тенденцій і процесів у системі вищої освіти та державного управління нею, оцінювання за допомогою моніторингу вищої освіти в Україні міри прояву об'єктивних та суб'єктивних факторів. З цього приводу В.Г.Кремень зазначає, що першочергового значення нині набуває правильний вибір стратегії подальшого розвитку освіти в правовому полі України, а оптимізація цього вибору певним чином залежить від зваженої оцінки процесів, які відбуваються в європейському та світовому освітньо-правовому просторах [2, с. 63].

Проведений аналіз нормативних документів, аналітичних джерел і останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що стан справ в освітнянській галузі, темпи та глибина перетворень не задовольняють потреби сучасного суспільства. Висвітлення зазначеної проблеми та побудова механізмів оцінювання результативності державного управління освітою закладено в роботах таких учених, як: В.Андрущенко, В.Афанасьєв, Б.Гаєвський, Л.Гребенкіна, П.Керженцев, О.Китов, С.Крисюк, В.Лазарєв, В.Луговий, Т.Лукіна, О.Ляшенко, С.Майборода, Н.Протасова, Н.Тализіна, Ц.Ямпольська та ін.

Метою статті є обґрунтування відповідної структурно-функціональної моделі моніторингу вищої освіти як складової ефективної інноваційної технології державного управління освітою в Україні. Висвітлення в науково-методичній літературі окремих питань щодо організації моніторингових процесів дають підстави для з'ясування загальних засад організації системи моніторингу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Соціальна сутність моніторингу вищої освіти полягає в тому, що він є основним засобом контролю і передачі соціального досвіду новому поколінню. Моніторингова система функціонує в динамічних умовах освітньої діяльності, що полягає в розробці шляхів управління вищою освітою та процесами, які в ній відбуваються. Визначення реального стану системи вищої освіти можливе лише за функціонування моніторингу на певних рівнях, а саме: локальному, муніципальному, регіональному, державному та міжнародному. На локальному рівні моніторинг фіксується у вигляді системного узагальнення діяльності навчального закладу щодо досягнення поставленої перед ним мети, діяльності та успішності кожного майбутнього фахівця, а також рейтингу викладацького скла-

ду. У цьому процесі формується прогностична інформація в її різноманітних інтерпретаціях.

На муніципальному рівні узагальнюється діяльність муніципальної системи освіти в цілому та її елементів, які порівнюються один з одним, з урахуванням специфіки функціонування системи вищих навчальних закладів. Статистична обробка отриманих результатів дає змогу розробити прогноз розвитку навчальних закладів відповідно до стратегії розвитку міста. Регіональний рівень дає змогу зафіксувати стан розвитку, підготовки кваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців у вищих навчальних закладах. На цьому рівні підсумовуються результати діяльності муніципальних закладів освіти, визначається регіональна специфіка та її завдання щодо інтегрування регіональної освіти відповідно до державної політики.

На державному рівні узагальнюється діяльність усієї системи вищої освіти, визначається її стан як у цілому, так і в галузевому контексті, здійснюється структурно-функціональний аналіз центральних органів державного управління вищою освітою, створюється інформаційна основа для визначення основних напрямів та змісту державної політики розвитку освіти. Моніторинг міжнародного рівня забезпечує порівняння освітніх систем, зокрема систем вищої освіти різних країн у контексті міжнародних стандартів, що сприяє формуванню перспективних напрямів національних освітніх політик, узгоджених із загальноосвітніми тенденціями.

Моніторингове дослідження - доволі складний і тривалий процес, що потребує ґрунтовної підготовки й ретельного дотримання певних правил, процедур і технологій. Лише в такому разі отримані результати можна буде вважати об'єктивними й достовірними, використовувати їх для планування розвитку освітньої системи відповідного рівня та робити висновки [3].

Аналіз досліджуваного феномену дав змогу виокремити такі основні принципи моніторингу вищої освіти, які зможуть забезпечувати його функціонування як інструменту державного управління. У цих принципах реалізується специфічна сутність, мета й завдання функціонування моніторингу вищої освіти. Враховуючи основні чинники та проектуючи пріоритетні напрями подальшого розвитку вищої освіти, серед провідних виокремлено такі принципи: науковості, діагностично-прогностичної обґрунтованості, інтенсифікації, наступності, гуманістичної спрямованості, безперервності та перспективності.

Принцип науковості базується на системному підході, тому він припускає таку організацію моніторингового спостереження, яка побудована на науково-обґрунтованих характеристиках функціонування моніторингу вищої освіти в Україні. Цей принцип виключає життєво-побутовий підхід до оцінки явищ, які спостерігаються, адже він повинен відповідати основним закономірностям наукового пізнання та управління зазначеними процесами.

Одним із системотворчих положень моніторингу вищої освіти в Україні є його діагностично-прогностичне обґрунтування. Цей принцип зводиться до умовної екстраполяції в майбутнє тенденцій, які спостерігаються, закономірності розвитку яких у минулому й сьогодні є досить вагомими. На думку науковців (В.Андрущенко, М.Михальченко та ін.), діагностичне прогнозування повинно виявляти найбільш перспективні шляхи розвитку, запропонувати способи розв'язання проблем, що виникають, подолання труднощів, досягнення поставленої мети [1, с. 5].

Запровадження принципу інтенсифікації зумовлено потребами функціонування моніторингу в системі багаторівневої вищої освіти, адже він передбачає актуалізацію внутрішніх резервів навчального процесу, що спрямовані на досягнення результативності за рахунок опори на високоефективні інноваційні технології. Цей принцип означає проходження низки етапів, протягом яких поступово ускладнюється зміст та напрями розвитку тих утворень, які загалом складають їх цілісну характеристику. Інтенсифікація функціонування моніторингу вищої освіти запроваджується за допомогою інноваційних технологій управління освітою.

Принцип наступності забезпечує взаємозв'язок між різними етапами чи ступенями розвитку означеного феномену. Сутність його полягає у збереженні елементів цілого або окремих сторін його організації при переході від одного етапу до іншого і взагалі при будь-яких якісних змінах. У процесі спостереження, діагностики, прогнозування та управління принцип наступності означає визнання моніторингу як цілісної системи, що динамічно розвивається. Їй притаманні структурно-функціональні перебудови, які мають не тільки якісний, але й кількісний характер. Саме в організації моніторингу вищої освіти принцип наступності дає змогу визначати окремі структурні характеристики та елементи якості вищої освіти, що проявляються і трансформуються на різних рівнях освіти, забезпечити в такий спосіб поліпшення кінцевих результатів у підготовці фахівця та якість освіти в цілому, зафіксувати й проаналізувати моменти переходу однієї якості вищої освіти в іншу, а потім через систему державного управління освітою відкоригувати їх, підтримувати відповідні тенденції цього процесу тощо. Функціонування моніторингу вищої освіти передбачає поетапність проведення моніторингового дослідження, причому ці етапи повинні бути пов'язаними (за змістом та логікою) і взаємообумовленими.

Принцип гуманістичної спрямованості моніторингових досліджень дає змогу розглядати моніторинг вищої освіти не як самоціль, а як засіб глибокого вивчення процесу розбудови вищої освіти з метою вдосконалення всіх рівнів багатоступеневої освіти та оптимізації державного управління ним. Доцільно відзначити, що у використанні методів, прийомів моніторингу вищої освіти не можуть бути застосовані технології, які завдають шкоди інтересам, гідності, правам особистості всіх учасників процесу. Такий підхід

до організації та функціонування моніторингу вищої освіти створює передумови об'єктивної оцінки діяльності й корекції виховних і життєвих орієнтирів на основі поваги всіх до гідності кожного.

Моніторинг є інформаційною системою, яка постійно змінюється завдяки неперервності спостереження певного об'єкта управління за визначеними параметрами. Тому прийняття оперативних рішень щодо розвитку управлінських процесів у сфері вищої освіти забезпечує принцип безперервності моніторингових досліджень. Цей принцип дає можливість оперативно вносити корективи в систему державного управління вищою освітою, тим самим створюючи умови для його оптимізації. Реалізація принципу безперервності моніторингу вищої школи базується на основі комплексного підходу до змісту й організації цієї роботи, що дає можливість визначити специфічні функції та можливості кожного рівня моніторингових досліджень, умови, що забезпечують наступність між ними. Безперервність моніторингу вищої освіти, що пов'язана з необхідністю відстеження процесів і явищ, приводить до посилення існуючих і появи нових прогнозів, регулярного діагностування якості й доступності вищої освіти, розвитку показників державного управління вищою освітою.

Принцип перспективності виражається в забезпеченні цілеспрямованості функціонування моніторингу вищої освіти, формуванні перспективного плану досліджень, чітких уявлень щодо стратегічної мети та часткових цілей основних завдань його проведення. Особливого значення цей принцип набуває в реалізації технологічних підходів, спрямованих на досягнення "ефекту випередження" в управлінській діяльності вищої школи. Принцип перспективності виражає зорієнтованість державного управління вищою освітою на впровадження прогресивних реформ, ефективних новацій. Важливу роль означений принцип відіграє також у подоланні таких недоліків існуючого процесу навчання, як невизначеність, абстрагованість кінцевих завдань професійної підготовки фахівців, необґрунтованість завдань проміжних її етапів, нез'ясованість термінів виконання наміченої мети. Принцип проєктивності сприяє визначенню основних і другорядних завдань на кожному етапі функціонування моніторингу вищої освіти, виваженню вибору різновидів діяльності, які будуть підпорядкованими визначеним завданням. Отже, взаємозв'язок і взаємодія вищезазначених принципів мають забезпечити сприятливі умови функціонування моніторингу вищої освіти в Україні. З метою запровадження окресленої системи принципів моніторингу вищої освіти необхідно було визначити основні функції цього процесу.

Вивчення результатів моніторингового дослідження має здійснюватися на основі комплексного підходу з урахуванням основних функцій. Розглядаючи змістові сторони функцій моніторингу вищої освіти, доцільно використати таку їх класифікацію: інформаційно-оцінювальна, пошуково-дослідницька, формуюча, корекційна, системотворча, прогностична.

Інформаційно-оцінювальна функція моніторингу дає можливість з'ясувати результативність освітнього та управлінського процесів, отримати відомості про стан об'єкта, забезпечити зворотний зв'язок. На цьому ґрунті відбувається участь в управлінні освітніми процесами, аналізується його ефективність. Традиційно в дослідженні освітнього та управлінського процесів фіксувалися переважно лише його результати, виражені в показниках. У процесі введення моніторингу в освітньо-управлінський процес вищих навчальних закладів основна увага спрямовується на особливості проведення та розвитку самого освітнього процесу. Ця процесуальна інформація набагато більш інформативна та оперативна порівняно з відомостями про результати цієї діяльності. Ця функція сприяє створенню єдиної інформаційної бази для обміну та організації ефективного доступу до неї, забезпечення інформаційної основи для реалізації державного управління вищою освітою.

Пошуково-дослідницька функція передбачає активну участь у моніторингу вищої освіти різноманітних суб'єктів цього процесу, дає змогу зафіксувати найновіші наукові ідеї та визначити шляхи їх доступної передачі слухачам. Адже пошуково-дослідницька функція сприяє більш ефективному процесу розпізнавання істотних ознак освіченості, визначення основних її форм як реалізації цілей освіти. Пошуково-дослідницька функція дозволяє узагальнити моніторингові результати експертних оцінок, що впливає на результативність освітнього та управлінського процесів, допомагає уникнути випадіння із зони уваги експертів проблемних ситуацій.

Формуюча функція моніторингу вищої освіти як інструмента державного управління освітою спрямована на побудову моделі освітньої системи як об'єкта управлінського впливу на різних рівнях функціонування вищої освіти, визначення структури та змістового наповнення моделі фахівця з вищою освітою як основу для формування державних галузевих стандартів. На локальному рівні формуюча функція - це впровадження моніторингу в роботу ВНЗ, що дає змогу більш ефективно здійснювати процес формування особистості студента, вивчення його сильних та слабких сторін. Спираючись на результати моніторингової оцінки, викладачі зможуть підібрати методи та прийоми індивідуального впливу на кожного студента, що допоможе уникнути випадіння з їх зони уваги проблемних аспектів у формуванні особистості майбутнього фахівця. Загалом формуюча функція має окреслити: упорядкування процесів збирання та обробки інформації, ефективні шляхи створення єдиного освітнього середовища, що удосконалить самоорганізацію цього процесу для підвищення його результативності й ефективності.

Корекційна функція моніторингу вищої освіти дозволяє зафіксувати особливості спрямованості поточних освітніх процесів, що передбачають виявлення численних непрогнозованих, раптових результатів реалізації освітньої діяльності. Ця функція забезпечує цілісність процесу розвитку особистості в практичній діяльності, можливість синтезувати професійні знання

відповідно до самореалізації особистості. Корекційна функція щільно пов'язана з формуючою, адже спрямованість моніторингу вищої освіти на управлінську діяльність передбачає виявлення та фіксацію одержаних результатів, що допомагає своєчасно усувати негативні позиції, що виникають у цьому процесі.

Системотворча функція передбачає організацію та проведення моніторингу вищої освіти з використанням наукових вимог до нього на основі системного підходу, що створює умови ефективного державного управління вищою освітою, орієнтує на високу якість освіти. З цієї позиції процес функціонування моніторингу вищої освіти виступає як багатовекторна система, основним завданням якої є регулярне відстеження стану розвитку освітньо-управлінського процесу з метою найбільш оптимального вибору його мети та завдань, а також засобів і методів їх вирішення.

Прогностична функція передбачає побудову різноманітних моделей майбутнього стану системи вищої освіти та державне управління нею, її елементами, окремими об'єктами на базі аналізу та узагальнення отриманої інформації, а також розробку можливих моделей та способів досягнення цього стану. Прогностична функція забезпечує впровадження моніторингу вищої освіти не лише в певному часовому проміжку, а й прогнозує подальші тенденції його розвитку та внесення відповідних коректив, що створюють передумови для його планування та постійного удосконалення. Сутність реалізації цієї функції полягає в критичному осмисленні та творчому розвитку того нового, що виходить за межі відомих теорій, певною мірою збагачуючи їх. Отже, всі визначені функції моніторингу вищої освіти підпорядковані загальній меті підвищення якості вищої освіти України та її кінцевого продукту - професійної підготовки фахівців і підходу до організації моніторингових досліджень державного управління ВНЗ як інформаційним підґрунтям освіти. Загалом, визначення системи принципів та основних функцій створює можливість для окреслення структурно-функціональної моделі моніторингу вищої освіти як елемента державного управління освітою в Україні.

Проведення більшості моніторингових обстежень відбувається за етапами, які органічно поєднані між собою і в багатьох випадках перехрещуються один з іншим: ініціювання моніторингу; підготовка до його проведення; збирання та аналіз даних; узагальнення й оприлюднення результатів; складання звіту й вироблення рекомендацій (стратегії змін) щодо розвитку досліджуваного об'єкта. Визначені нами етапи проведення моніторингового дослідження включали: підготовчий, адаптивний, установчий, змістово-діагностичний, підсумковий та продуктивний.

На першому (підготовчому) етапі визначається мета та здійснюється організаційно-методичне планування дослідження: визначення мети й завдань дослідження; визначення об'єктів дослідження; розрахунок та форму-

вання вибірки; побудова графіка дослідження; визначення термінів і процедур дослідження; підбір та підготовка (навчання) координаторів дослідження. Розробка інструментарію моніторингу вищої освіти проходить на другому (адаптивному) етапі, а саме: розроблення вимірювального інструментарію (тестів, анкет, стандартизованого матеріалу); визначення критеріїв і показників оцінювання; вибір методів дослідження й узагальнення статистичної інформації. На третьому (установчому) етапі проведення моніторингового дослідження планується підготовка інструктивно-методичних матеріалів для координаторів дослідження всіх рівнів та учасників моніторингового дослідження; вибір статистичних і математичних методів опрацювання та обчислення одержаних результатів дослідження). На четвертому (змістово-діагностичному) етапі проходить пілотне дослідження (підготовка учасників, їх інструктаж); опрацювання отриманих результатів, виявлення й аналіз помилок, оцінювання похибок; планується проведення основного дослідження). Основне збирання та опрацювання результатів моніторингового дослідження проходить на п'ятому (підсумковому) етапі, що включає: аналіз, синтез та інтерпретацію результатів дослідження; узагальнення статистичної інформації; виявлення чинників впливу та виявлення кореляції між чинниками впливу). На цьому етапі проходить оцінювання отриманих результатів аналізу, їх інтерпретація, підготовка висновків; формулювання рекомендацій щодо корегувальної роботи, усунення негативних чинників, оприлюднення результатів дослідження. Шостий (продуктивний) етап полягав у реалізації програмних заходів та проектуванні наступних дій. Цей етап давав змогу перевірити необхідність визначених показників (які дозволяють виносити судження про стан функціонування моніторингу вищої освіти) й узгодити їх з можливостями ВНЗ; виробити методику діагностування стану подальшого розвитку вищої школи та сприяти формуванню освітньої політики.

У висновках доцільно зазначити, що викладене вище дало змогу нам сформулювати основні вимоги до моніторингу вищої освіти як елемента державного управління освітою в Україні. Таким чином, організаційно-правові засади функціонування моніторингу вищої освіти доцільно базувати на визначених нами принципах. Ефективне функціонування моніторингу вищої освіти та державного управління нею забезпечує взаємодія інформаційно-оцінювальної, пошуково-дослідницької, формуючої, корекційної, системотворчої та прогностичної функцій. Це забезпечить оптимальний процес аналізу як попередніх результатів моніторингу, так і результативність саме функціонування моніторингу вищої освіти, адже на основі цих даних можливе прийняття керівних впливів.

Перспективи подальших досліджень проблеми моніторингу вищої освіти полягають у відпрацюванні централізованої системи збирання й обробки управлінської інформації, яка б уможливила узагальнення на-

гальних системних даних щодо стану вищої освіти та процесів, які в ній відбуваються.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Культура. Ідеологія. Особистість: методолого-світоглядний аналіз / В. Андрущенко, Л. Губернський, М. Михальченко. - К. : Знання України, 2002. - 580 с.

2. Кремень В. Г. Антропоцентрична парадигма сучасної філософії освіти / В. Г. Кремень // Наук. вісн. каф. ЮНЕСКО КДЛУ (ЛІНГВАПАКС - VIII). - К. : КДЛУ, 2000. - Вип. 3-А. - С. 55-66.

3. Лукіна Т. О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні : монографія / Т. О. Лукіна. - К. : Вид-во НАДУ, 2004. - 292 с.

Майя Сичова,
аспірант кафедри соціальної
і гуманітарної політики НАДУ

Розвиток та значення міжетнічної толерантності в стратегії державної етнополітичної політики

У статті проведено теоретичний аналіз феномену міжетнічної толерантності. Представлено власний підхід до визначення поняття міжетнічна толерантність. Показано тенденції функціонування міжетнічної толерантності в суспільстві.
Ключові слова: міжетнічна толерантність, поліетнічне суспільство, держава.

This article contains a theoretical analysis of a phenomenon of interethnic tolerance is carried out. The personal approach to concept definition interethnic tolerance is submitted. It is shown the tendency of functioning of interethnic tolerance.
Key words: interethnic tolerance, multiethnic society, state.

Треба шукати всесвітньої правди, котра була б спільною для всіх національностей.

(М. Драгоманов "Чудацькі думки про українську національну справу")

Постановка проблеми. У сучасній Україні стратегічними цілями державної етнополітичної політики є створення сприятливих умов для загальнонаціональної консолідації. Тому формування міжетнічної толерантності є однією з найважливіших складових свідомого, цілеспрямованого регулювання суспільних процесів, яка на сьогодні потребує наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значне місце у вивченні міжетнічної толерантності як соціальної категорії займають дослідження зарубіжних науковців, провідною серед яких є робота М. Уолцера [16]. Роз-